

תולדות האור ותולדות חמה

- א. **שבת לח: משנה** "אין נותנין ביצה" עד סוף לט. **רש"י** שם; **רמב"ם** בפירוש המשניות; **ר"ן** על הר"ף יח. באלפס ד"ה איבעיא להו; **חידושים המיוחסים לר"ן** ד"ה אין נותנין וד"ה גלגל [רשב"א, ריטב"א, מאירי]; **חז"א** נ"ב ס"ק יט ד"ה ואמנם וד"ה והדבר [חידושי השפת אמת כאן; **אגלי טל** אופה [כב] ס"ק א-ב]; **רמב"ם** פ"ט ה"ג.
- ב. **פסחים מא.** "אמר רב חסדא המבשל בחמי טבריא" עד סוף העמ'; **אגלי טל** אופה [מד] [ש"ת נודע ביהודה תנינא, י"ד סימן מ"ג. עד "ושפיר הוכיח הרמב"ן דאין מליח מבשל כלל"; **ירושלמי**, שבת פ"ג ה"ג, משנה, עד "תבשיל ברור"].
- ג. **טור**, ב"י **שר"ע ונר"כ** ש"ח, ג.
- ד. **מיקרוגל: ש"ת אגרות משה** או"ח ח"ג סימן נ"ב; **שש"כ** פרק א' הע' קכ"ז; מנחת שלמה סימן י"ב ב, הע' 4; **מנחת חינוך** ז' ס"ק ה' ד"ה ואני מסופק בשבת [גר"ז מנחות כא "בחמה לא מקרי בישול..."; חשבו מה דעת האגלי טל שראינו לעיל, אופה [מד]].
- ה. **דוד שמש: שש"כ** מהדורה ישנה א' כ"ט הע' סז; מהדורה חדשה א' מ"ה הע' קכ"ז. ניתן לראות בהרחבה בשות"ם בעניין זה: **ש"ת ציצן אליעזר** ח"ז סימן י"ט [וח"ח סימן י"ד]; **ש"ת יב"א** ח"ד סימן ל"ד (העניינים הקשורים לנושא שלנו. זו תשובה ארוכה מאוד, ועל דבריו ביחס לפסיק רישא וכד', יש לפסוח בשלב זה); **ש"ת מנחת יצחק** ח"ד סימן מ"ד [ש"ת אור לציון ח"ב פרק ל].
- ו. **אש ע"י זכוית מגדלת: שביתת השבת** באר רחובות ס"ק מד].

חידושי פרק שבת שלישי הר"ן

מחנ' **אין** נותנין ביצה בלד המיחם . פי' מיחם
קומקום כל נחשת שהוא חם מאוד
ונותנין הביצה סביב דופני הקומקום כדי שתללה שם
ומגלגלין אותה ויהא כללית קלה נסביבותי' אע"פ
שאין חוכה ללוי :

גמ' **גלגל** חייב חטאת . פי' אף על פי שאינה
מבשלת כל צרכי מהבא שמי' דאחולדות
האור מחייב אינה חטאת :

חזון איש נ"ב, יט

(יט) ואמנם לצל ציפה בכלי שני שהי"ס ודאי אסור דכיון דחזיון שהיה מתבטל צ"ש [שמחליפין המים צ' וג' פעמים] כמו בכלי ראשון הלא צה"ג מודה הטור דחשיב ציטול אף בכלי שני. והדבר מבואר בהדיא בגמ' ל"ח צ' דאמר גלגל מאי כ"י ופשיט ל"י במסקנא מהא דתנן חוץ ממליח ישן כ"י שהדחתן זו היא גמר מלאכתן ופרש"י מדקרי ל"י גמר מלאכתו ש"מ זכו צטולו וחייב, ונראה דהא דמצעי ל"י גלגל מאי אין הצטיא אי תולדות האור לאורייחא, דא"כ לא פשיט מידי מהא דקתני שהדחתן זו היא גמר מלאכתן שזה טעם שאין כאן היתר כלי שני, אצל אכתי י"ל דאילו אלא מדרבנן משום תולדות האור אינו ציטול מה"ס, אלא פ"כ פשיטא ל"י דתולדות אור חייב רק מצעי ל"י דגלגול שאינו ציטול בעלמא רק ציפה לטעם המיוחדת סגי לה צה"כ, ומצעי ל"י אי חשיב ציטול מה"ס ופשיט ל"י ממליח ישן דאפי' בכלי שני חשיב ציטול ומדקתני שהדחתן זו היא גמר מלאכתן משמע ל"י דזה ציטול מה"ס, וא"כ מצל ציפה צ"ש נמי אחרי שזו גמר מלאכתה כמו במניחה צ"ד מיהא וכמו דהתא מליח ישן חשיב ציטול מה"ס.

בסוף משנה

זמנים. הלכות שבת פ"ט

מגיד משנה

ג המבטל על האור דבר שהיה מבוטל כל צרכו וכו' פ' כירה (שם ל"ח:) במשנה ולא יפקיענה

בסודרין ור' יוסי מחיר ולא יטמיענה בחול ובאבן דרכים בשביל שהלכה. ובגמ' אמר רב נחמן בחמה כ"ע לא פליגי דשרי בתולדת אור כ"ע ל"פ דאסור כי פליגי בתולדת חמה מר סבר גרידן תולדת חמה אטו תולדת אור ומר סבר לא גרידן ופסק רבינו כת"ק והיתר החמה מבואר פרק כ"ב: וכן המבטל בחמי טבריא וכו'. בגמרא אמר רבינא ש"מ המבטל בחמי טבריא בשבת חייב ואסיקנא מאי חייב נמי דקאמר מכת מרדות דרבנן: המבטל על האור דבר שהיה מבוטל כל צרכו וכו'. פרק חנית (שם קמ"ה:) במשנה כל שאל בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת ואמריו בגמ' כגון מאי אמר רב ספרא כגון פרעגולתיה דר' אבא. ופי' כגון מאי הוא מבוטל כל צרכו בציאה בחמין מלפני השבת כדי שיהא מותר לשהותו בחמין בשבת כגון פרעגולתיה דר' אבא שהיתה מלווה ביותר והיה די לה בציאה בחמין ומכאן שהמבטל דבר המבוטל אפילו באור ממש פטור שאם היה בו משום צטול אפילו בחמי האור היה חייב. ודעת הרשב"א ז"ל וקצת מהמפרשים שכל שנתבטל כמאכל בן דרוסאי שוב אין בו משום חייב צטול דבר תורה ומ"מ באור

ג המבטל על האור דבר שהיה מבוטל כל צרכו וכו' פטור.

נראה מדברי רבינו שכל שלא נתבטל כל צרכו אע"פ שהגיע למאכל בן דרוסאי שייך ביה ציטול וסיוני מיה"ס, והרמ"ך כתב נראה מדבריו שאם אינו מבוטל כל צרכו אע"פ שנתבטל כמאכל צ"ד חייב משום מנשל, וק"ל א"כ לדבריו היאך מותר לשהות ע"ג כירה גרופה וקטומה דבר הנרץ לו לאכול בלילה יחוש דילמא מניס דעוררין בלמך ליורה דבעינן עקירה וטומאה אלא לאו ש"מ דכל דבר שנתבטל כמאכל בן דרוסאי אם מנשלו יותר אין בו משום מנשל כדאמרין כל שאל בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת ופרעגולת דר' אבא מפרשי לה שלא כדברי הר"ף, עכ"ל:

ג המבטל את הביצה בבגד חם או בחול

ובאבן דרכים שהן חמים מפני השמש אע"פ שנצילת פטור. שתולדות חמה אינם בתולדות האש. אבל גזרו עליהן מפני תולדות האור. וכן המבטל בחמי טבריה וכיוצא בהם פטור. המבטל על האור דבר שהיה מבוטל כל צרכו או דבר שאינו צריך בישול כלל פטור:

ממש אסור וזה נלמד מדין חזרת מלמק ורע לו כנזכר פ"ג ופשוט הוא. ומה שכתב וכן דבר שאינו צריך בישול פשוט הוא ונלמד ממה שנהלקו פרק כירה (שם מ"ב:) שמן אם יש בו משום צטול אם לאו מכאן שדבר שאינו צריך צטול אין בו צטול לדברי הכל:

מסורת הש"ס
קטן וחספות

(א) ויחזיקו קבו ושיעו.
(ב) ולכל דף מ.
(ג) וספסוף פרק ה.
(ד) מרסם למג. (ה) ופין
חוספת חילין קמו. דים
פין. (ו) סמך דף מ.
(ז) נכח מלפני דף קמו.
(ח) פין חסר בים קמו.
סודית אבול. (ט) דף מ.
(י) מכות י"ג. (יא) לזו דיה
דכרי.

הנהגות וציונים

(א) יוסבר
לוקין על לאו שבמלכות
ליתא בדריי.

כל שעה פרק שני פסחים מא.

"אמר רב חסדא 'המבשל בחמי מבריא
בשבת פטור פסח שבשלו בחמי מבריא
חייב מאי שנא בשבת דלא תולדות אש
בעינן וליכא פסח נמי לאו תולדות אש הוא
אמר רבא 'מאי חייב דקתני? דקא עבר
משום צלי אש רב חייא בריה דרב נתן מותני
לה להא דרב חסדא בדריא א"ר חסדא
המבשל בחמי מבריא בשבת פטור
ופסח שבשלו בחמי מבריא חייב שעבר
משום צלי אש

פסח שבישלו בחמי מבריא
חייב. על אצלנו וקא סלקא דעתך
משום דלא תאכל מבשל: ד"א תולדות
אש הוא. הלכך לאו כשול הוא דליהוי
חייב משום אכ מלאכה: משום צלי אש.
אם לא אש איכא ולא לאו דכשול וסבר לוקין על לאו שבמלכות:
בדריא. דמייב רב חסדא משום צלי אש ולא משום כשול:

עין משפט
נר מצות
קטן ח מ"ח פ"ח מ"ח
ק"פ הלכה י'
רבינו חננאל
אמר רב
חסדא המבשל בשבת
בחמי טמיה פטור דלאו
תולדות אש ה. פסח
שבשלו בחמי מבריא
פטור. אמר רבא ועובר
משום דבעין צלי אש
ולכא:

אגלי טל,
אופה [מד]

[מד] (א) **אבר** מותר אפי' לכתחלה לבשל כו'. לעיל

ס"ק מ"ג העתקתי פירש"י טעמא
דבריהם עלמה מותר דאין דרך ביסול בכך. ויש לעיין דבשבת
הנעשה שלא כדרכה עכ"פ מדרבנן אסור. ועוד דבס"פ כל
שעה פסח שבישלו בחמי טמיה האוכלו אינו עובר משום
מבשל דלא חשיב מבשל אלא ע"י תולדות האור. ואי רק
משום דאין דרך ביסול בכך. התייבא שלא לחייב את האדם
העושה המלאכה אבל הפסח למה לא יחשב מבשל. ושאלה

(ג) **אך** בירודן של דברים דים חילוק בין אם יש שינוי
בהנעשה או השינוי הוא רק בהעושה. דבאכילה
שלא כדרכה כגון שאכל חלב חי או שעורב דבר מר הרי
יש שינוי בהמאכל וכן הנכנס דרך אחוריו הרי יש שינוי
בהציאה שהוא מעשה הנעשה. אבל הכותב בשמאל הרי
עלם הפעולה הוא האות הנעשה ובוה אין שום שינוי רק
שים שינוי בלשון העושה שעה הפעולה בשמאל תחת שה'

לו לכתוב בימין. וכן המוליא
במרפקו דהעלם הפעולה הוא
בהחפץ היוצא לרה"ר ובחפץ אין
שום שינוי אלא שהוא הוליא
שלא כדרך המוליאין. וכן ליטור
שעלו בו קשקשים שממעכו
כלאחר יד אין שינוי בהליטור
המתוקן רק בהעושה שממעכו
כלאחר יד. וכן היונק אין
שינוי בהחלב שהחלב ילא מהדד
כמו אם הי' חולב בידו רק
השינוי הוא בהעושה שחולב

בפיו. וכל אלו אין פטורין רק משום דלא היו מלאכת
מחשבת ע"כ אסור לכתחלה כמו מקלקל ומנאכה שאינה
נריכה לגופה דלא היו מלאכת מחשבת ואסור לכתחלה:

אגלי טל [המשך]

(ד) מעתה המבשל בחמה כיון דיש שבת עליה שבת
ותבשיל [ואף החכמים לא פליגי אלא

משום שבת מחמת משהו הנשרף. והגשרפין אפרין מותר.
וע"כ בנקברין גם חכמים מודים כמ"ש הרא"ש שם. אבל
לכ"ע יש שבת אש בתבשיל] ובשכישל באש יש שבת אש
בהתבשיל והוא שינה לבשל בחמה ששבת חמה בהתבשיל
הרי יש שינוי בהכישול הגעשה. [ואם יקשה זה בעיניך עי'
באבן עזרא שמית י"ב ט'] וכמו שנחשב שינוי בין תולדת
האש לתולדת החמה כמו כן נחשב שינוי בין יש בהפכת
חמה בין יש בה האש. ושוב אין לריבין לטעם דמלאכת
מוחשבת אלא דלא חשוב כישול כלל. כמו במאכלות אסורות
דלא חשוב אכילה כלל וגם בפסח לא חשוב מבשיל כלל. וע"כ
המזרע בעליץ שאינו נקוב דיש שינוי בהמזרע לא חשוב
זריעה כלל: והקולר פטור:

וע"כ המבשל בחמה כיון שיש שינוי בנפגעל מותר לכתחלה.
מיהו התולש מעליץ שאינו נקוב אסור לכתחלה
כיון שאין שינוי במעשה הקליפה רק שזרע מכבד בשינוי.

בית יוסף

אורח חיים שיח הלכות שבת

בית חדש

[ג] כשם שאסור לבשל באור כך אסור לבשל
בתולדת האור [ג] כגון ליתן ביצה בצד הקדרה
בשביל שתצלה ואפילו בתולדת חמה נמי אסור
כגון סודר שנתחמם בחמה אסור ליתן בו ביצה
כדי שתצלה גזירה אטו אור כב"י. (ה) אבל בחמה
עצמה כגון ליתנה בחמה או ליתן מים בחמה
כדי שיחמו מותר. ואסור להטמינה בחול ובאבק
דרכים (ו) כדי שתצלה:

כשם שאסור לבשל באור וכו'.
משנה וגמרא בפרק כירה והלכה
כתנא קמא דגזירין תולדות חמה
אטו תולדות האור ודלא כרבי יוסי דמחיר תולדות חמה דלא גזור:

[ג] כשם שאסור לבשל באור כך אסור לבשל בתולדת האור כגון ליתן ביצה בצד הקדרה וכו'. משנה בפרק כירה (לח):
אין נוטין ביצה בצד המיחם בשביל שתתגלגל ולא יפקיענה בסודרים ורבי יוסי מחיר לא יטמנה בחול ובאבק דרכים בשביל שתתגלגל.
ופירש רש"י אין נוטין ביצה בצד המיחם. קומקומם של נחושת: בשביל שתתגלגל. שתללה קלח עד שהאש מגולגלת: ולא יפקיענה בסודרין.
לא ישברנה על סודר שהחם בשבת בא בחמה כדי שתללה מחמו של סודר: בחול ובאבק דרכים. שהחמו מכה חמה. ובגמרא (שם) איבעיא
להו גלגל מאי אמר רב יוסף גלגל חייב טעמא: ואמאי דתקן ולא יפקיענה בסודרין אמרין (שם לט). והא דתקן (קמו): נוטין תבשיל
למך הבור וכו' ואם הזקן בחמה בשביל שיחמו לימא רבי יוסי היא ולא רבנן אמר רב נחמן בחמה דכולי עלמא לא פליגי דשרי בתולדת
האור דכולי עלמא לא פליגי דאסור כי פליגי בתולדות חמה מר סבר גזירין תולדת חמה אטו תולדת האור ומר סבר לא גזירין. ופירש
רש"י בתולדת האור. כגון אם החם הסודר הזה באור מתחלה: דאסור. דהוי כישול: תולדת חמה. שהחם הסודר בחמה. ופסק הר"י (יח).
(יח) כתנא קמא וכן דעת הרמב"ם בפרק ט' (ה"ה ג) (כב):

וב"ש ואסור להטמינה בחור וכו'. משנה שם ומפרש בגמרא
(לט). דהא רבי יוסי נמי מודה דאסור ואמר רבה גזירה שמה יטמין
ברמך רב יוסף אמר שמה יח עפר ממקומו. וכח הרא"ש (פ"ה ה)
לרבה כדן אסור אפילו מצד יום לזורך שבת וכח עוד דאפילו
לא הטמין בחור החול אלא אפילו
לגלגל על גבי החול בשביל שתללה
נמי אסור. ותימה למה לא כתב כן
רבינו הלא הלכה כרבה (כה) לגבי רב
יוסף (גיטין עד): בר משדה ענין
ומתלה (ב"ב קד):

שלמה

סימן יב

מנחת

ב.

גם נלענ"ד דאפשר שכהדלקת חשמל שפיר חייבין לכו"ע משום מבעיר גם להראב"ד דסובר שאין מבעיר במתכת, כי יתכן דטעמו של הראב"ד הוא לא משום דסובר דגחלת של מתכת אינה קרויה כלל בשם אש, כי אם נאמר כן נמצא שגם האופה ומבשל בשבת בחשמל יהא פטור, שהרי פשוט הוא דזרם איננו אש ונמצא שהוא דומה לחימום מתכת בקרני השמש ע"י זכוכית מגדלת דחשיב רק תולדת חמה ופטור (ואם נאמר דגחלת של מתכת אינה קרויה אש צריך להיות פטור אף אם המתכת אדומה כאש), וה"ה נמי כשנתחממו החוטים מזרם של חשמל. ומעתה אם נאמר דאף שיש להחוט מראה אש מ"מ אינו קרוי אש יהי דינו של מבשל בחשמל כמבשל בתולדת חמה דפטור³ וגם ידוע דיש סוברים דבכה"ג שניכר לכל אדם שהיא תולדת חמה וליכא כלל למיטעי שיבואו לאיחלופי בתולדת אור מותר לבשל גם לכתחלה אפי' מדרבנן⁴, וכמו כן יש לדון לענין בישול בשר בחלב בחשמל שיהא פטור. וגם אפשר דיש לדון לפי"ז גם לענין חיוב חלה ואפיית מצה והגעלה וכדומה מהדברים שצריכים דוקא אש ותולדותיה ולא חמה דמסתבר שה"ה בתולדת חמה דלא מהני ולהג"ל ה"נ בחשמל.

(4) דאף שכתב רש"י בשבת ל"ט ע"א אהא דמבשל בחמה לכו"ע שרי דהוא מפני "דאין דרך בישולו בכך", מ"מ נראה שגם באופן שכן רגילים לבשל בחמה כמו דוד שמש וכדומה ג"כ פטור, וכדחזינן מחמי טבריא דאי אמרין דחלפי אפיתחא דגיהנם הו"ל תולדות אור וחייב ואם לאו הו"ל תולדות חמה ופטור, וגם חילוק זה שבין אור וחמה נזכר גם לענין פסח מצה וחלה וכו' והתם מאי נ"מ אם רגילין בכך או לא, וע"כ דכוונת רש"י בדברים אלה לומר דאין זה קרוי בישול [ואף שהמנ"ח מסתפק בנתבשל בחמה ואח"כ ע"י האש. ומביא מהפמ"ג שסובר דגם בזה אין בישול אחר בישול עיי"ש, היינו מפני שכך היתה להם קבלה דלענין זה בעינן דוקא דומיא דמשכן שהבישול הי' ע"י אש ותולדותיה ולא ע"י דבר אחר], ולפי"ז גם בישול החוט ע"י זרם ג"כ חשיב כמבשל בחמה.

אגרות אורח חיים משה

סימן נב בענין בשול בחמה

ז' מנחם אב תשל"א.

מע"כ ידיד בן ידיד חשוב ונכבד בר אוריין ובר אבהן, מוהר"ר אליעזר נחום איזענבערג, שליט"א.

הנה בדבר בשול בחמה דליכא איסור בשבת שפרש"י בשבת דף ל"ט וכן הר"ן מטעם דאין דרך בשול בכך, הוא פשוט משום דנהי שהבשול שהיה במשכן היה באש מ"מ היה שייך למילף גם בשול ע"י חמה להיות תולדה, דהא מכל האבות מלאכות שהיו במשכן הרי למדין לחייב גם כל הדומה להאבות באותו החיוב ממש ונקראו תולדות, שלכן הוצרך רש"י לפרש שאין למדין בשול ע"י חמה מבשול ע"י האש שהיה במשכן משום שאין דרך בשול בכך, ואין הכוונה דאין דרך בשול בכך כהא דעושה מלאכה כלאחר ידו ושאר שנויים שפטור כדאיתא בדף צ"ב בהוצאה וז"ה בכל מלאכה שצריך לעשותה כדרך שעושין בנ"א מלאכה זו כדאשכחן בכמה דוכתי, דהא חזינן שבתולדות החמה איכא גם אלו שדרך לבשל בהם ממש כמו בתולדות האור, דהרי המבשל בחמי טבריא תליא דלר' יוסי דסובר דתולדות אור הם דחלפי אפתחא דגיהנם חייב ולרבנן דתולדות חמה גינהו פטור כדאר"ח בדף מ', ואם אין דרך מלאכה בכך מ"ט יתחייב כשהוא תולדות האור, דמ"ש מבורר בקנן ובתמחוי שפטור משום שאין דרך מלאכה בורר בכך בדף ע"ד ומנטל צפרניו בידו ובשניו שפטור משום דאין דרך גזיזה בכך בדף צ"ד, אלא ודאי שהוא דרך מלאכה מאחר שהם חמים טובא שיכולין לבשל, ומ"מ לרבנן שחמי טבריא הם תולדות חמה פטור, וכן בסודר שהוחם באור הוא חייב בגלגל ביצה בהסודר דתולדות האור הם כאור שחייב ובהוחם הסודר בחמה באותו החום וגלגל ביצה פטור, אלא כוונתם דאף דאין להתשיב דלאו דרך מלאכה הוא לבשל בחמה דאם אין לו עצים והוא דבר המתבשל בחמה יבשלו בחמה, אבל כיון שעכ"פ אין מבשלין בחמה אלא כשאין לו עצים אין למילף אותו מבשול על ידי האור שהיתה במשכן להחשיבו תולדה מאחר שאינו דומה להבשול שהיה במשכן.

וממילא מאחר שלא ילפינן בשול חמה מבשול האור ליכא חיוב אף לא לתולדות החמה אף שדרך הבשול על ידם הוא כמו על ידי תולדות האור, דהסודר הא נתחמם בחמה באותה מדה שנתחמם באש, וחמי טבריא הם חמים כחמי האור, דמאחר דהבשול דחמה אינה מכלל המלאכה משום דלא דמו למבשל שהיה

במשכן אין למילף שוב את התולדות דממילא גם הם לא דמו לבשול שבמשכן כיון שהם תולדות דבר שאין בו מלאכת בשול.

ואולי יש לומר בטעם אחר דתולדות החמה וגם תולדות האור אין הדרך כל כך לבשל בהם, שלכן אין למילף אותם שיהיו תולדה מצד חמום של עצמם אף לא לתולדות האור, אך שמ"מ חייב גם על הבשול דע"י תולדות האור מצד שנחשב זה כבשול מצד האש עצמו שהרי החמימות שבהמים והסודר הרי הוא מהאש וממילא הוא בכלל בשול האש עצמו שהרי חמום האש הוא המבשל, שלכן אף שלא היה בשול זה ממש במשכן כיון שאין לחשוב זה שינוי מדרך המלאכה חייב, ודמי זה להעמיד הקדרה ברחוק קצת יותר מהאש מכפי דרך בנ"א אבל הוא עכ"פ מקום הראוי להתבשל במשך יותר זמן שודאי חייב אף אם במשכן לא היו עושין כן כדי למהר הבשול, וכמו כן הוא במבשל בתולדות האור שהוא בשול בחמימות האור לא שייך לחלק כל זמן שאין זה שינוי ממש מדרך המלאכה שיש אף רק מעט אינשי דמבשלין בהם, ולכן כשהם תולדות חמה אף ששנין ממש כמדת החום כמו אם היו תולדות האור כהא דחמי טבריא וכהא דסודר שבחמימותו יכול לבשל ביצה, פטור דמצד עצמן הא אין למילף תולדות מבשול האש שהיה במשכן מאחר דאין הדרך כל כך לבשל בהן וכל החיוב בתולדות האור הוא מצד שהוא נחשב בשול בחמימות האש שזה הא ליכא בתולדות החמה, שאם נחשוב כן הרי מתבשל בחמימות דחמה שאין בו חשיבות מלאכה, וטעם זה הוא יותר מסתבר.

ולמה שבארתי כוונת רש"י והר"ן מסתבר שזהו גם כוונת קרית ספר דכתב דאין בשול מן התורה אלא באש, ולא פליגי כלל, אלא שלא כתב הטעם דפירשו רש"י והר"ן, דהא מוכרח כן דבלא טעם היה לן ודאי למילף מבשול אש שהיה במשכן כמו כל התולדות.

וא"כ בהמייקרייזי אווען שטוב לבשל בו כמו באש ממש ואלו שיש להם תנור כזה משתמשים בו יותר מבשול דבאש ומה שלא נתפשטו תנורים אלו עדיין הוא משום דלא מצוי עדיין הרבה תנורים וכשהיו מצויין ודאי ישתמשו בהם כר"ע דהא הוא יותר טוב, ודאי יש למילף מבשול דאור דהיה במשכן בחשיבות תולדה שהוא לכל הדינים כהאב דבשול ע"י האור לאיסור ולחיוב סקילה וחטאת, לא רק לרש"י והר"ן אלא אף לקרית ספר דהרי לא פליגי כלל לפ"מ שבארתי.

שמירת שבת כהלכה

נא. טוב להימנע מלהוציא בשבת מים חמים מדוד-שמש, אם נכנסים

דוד-שמש

במקומם לדוד מים קרים והם מתחממים על-ידי המים החמים (קמח).

(קמח) שמעתי

מהגרש"ז אויערבך זצ"ל, ונימוקו עמו, דמכיון שיש מקומות, שהמיתקן מופעל בכוח החשמל בימים המעוננים, חיישנין שמא יבוא להוציא מים מדוד-השמש גם בזמן שהוא מופעל כחשמל, ואפשר דגם זה בכלל הגזירה דאתי לאחלופי תולדת השמש בתולדת האש, עכ"ל (ואולם שמעתי מפי הגרש"ז זצ"ל, וכן מצאתי בכת"י ברישומים שלו, דאין זה גרם בישול בתולדות חמה אלא גרם בישול בחמה עצמה. ועיין גם בספר מנחת שלמה ח"א סי' יב (ב) סוף הערה 4. ומ"מ בזמן שאין שמש, יל"ע למה לא נקרא לזה בשם תולדת חמה, י.י.ג.), ועיין גם שו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' מד, וע"ע שו"ת יביע אומר ח"ד סי' לד, שו"ת ציץ אליעזר ח"ז סי' יט וח"ח סי' יד בשם הגרצ"פ פראנק זצ"ל ושו"ת הר צבי או"ח סי' קפח. - ובעיקר דיני בישול בשמש יל"ע, ראולי בזמן הזה כשמפיקים חום מכוח השמש, יש מקום לאסור הבישול, עיין שבת לט א רש"י ד"ה דשרי, דאין דרך בישולו בכך, משמע דכל שדרך בישולו בכך, יש מקום לאסור, ועיין ארחות חיים סי' רנה ס"ק א, שו"ת ח"ס אה"ע ח"א סימן כ ד"ה והנה להרמב"ם, שו"ת אב"נ או"ח סימן קנט ס"ק כב, שו"ת לב חיים ח"ג סי' סה, ש"ש מלאכת מבשל בב"ר ס"ג מד, שו"ת אג"מ או"ח ח"ג סי' נב, וכן למד בשו"ת אג"מ הנ"ל, בשיטת רש"י, דכל מקור חום שטוב לבשל בו כמו אש, ולפעמים אפי' יותר טוב מהאש, יהיה זה תולדה של איסור בישול, ויהיה בזה איסור דאורייתא, עיין שם. ושמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל, דהרי בגדים רגילין ודאי לתלות כנגד השמש כדי ללבושם, ואפי' הכי כתב המ"א סי' שא ס"ק נז, דטעמא דפטור הוא משום דליבון דומה לבישול, ומוכח מזה דסוכר שאפי' אם רגילין בכך, גם כן פטור. אך עיקר דברי המ"א צ"ב, מה ענין מלבן לבישול, ואין לפרש בדבריו דמיירי רק באיהיס"ב, דהרי לענין מלבן אין נפק"מ בין יס"ב לאין יס"ב, ועיין שם במחש"ק, וראה להלן פט"ו הערה לב, עכ"ל (וראה להלן הערה קצא) ועיין בספר מנחת שלמה הנ"ל הערה 4, דכוונת רש"י לומר, "דאין דרך בישולו בכך", היינו משום דבישול הוא ע"י האור, ולא ע"י חמה, ע"ש, ולכאורה כן משמע גם באג"ט מלאכת האופה בהערות מד (ג ו-ד), ועיין גם במבוא לספר פ"א הערה כח.

מנחת חינוך מצוה ז

ואני מסופק בשבת דפסקין אין בישול אחר בישול וכן בב"ח ע' כו"פ סי' פ"ז וגבי שבת יש סוברים דאפילו צלי אחר בישול ובישול אחר צלי אינו חייב עס"י שי"ח אם בשלו בחמי טברי' ואח"כ בשלו באור אם חייב מי נימא דמ"מ נתבשל אך היא גזה"כ דאינו חייב על תולדות חמה אבל מ"מ לענין זה ה"ל נתבשל דהבישול אחר אינו נחשב כלל ופטור או כיון דל"ה מבשל לענין שבת א"כ לא הוי בישול וחייב אח"כ בין בשבת בין בב"ח ויבואר לקמן אי"ה במקומו וכעת ל"מ גילוי לד"ז. וכן כאן גבי פסח אם בישלו בח"ט ואח"כ בישלו בתולדות האור אפשר לספק אף דגבי פסח אפי' צלאו ואח"כ בישלו חייב מ"מ אפשר דוקא בישול מבטל מתורת צלי' ע' טוא"ח סי' שי"ח בשם הרא"מ דלמד מכאן דגם לענין שבת יש בישול אח"צ אף דא"ב אחר בישול ועט"ז שם אבל כאן אפשר דמבטל בח"ט הוי בישול גמור רק דגזה"כ דל"ה בישול אבל מ"מ אין בישול אח"כ א"ד כיון דנתרבה יש בישול ועלח"מ דסברת הר"מ דצלאו ואח"כ בישול חייב דהבישול מבטל א"כ אפשר דאין בישול אחר בישול. שוב האיר השי"ת את עיני וראיתי בפמ"ג או"ח שי"ח סק"ו נסתפק בזה לענין שבת אם בישלו בח"ט ואח"ז בישלו באור אם חייב ודעתו נוטה שפטור ומותר לגמרי א"כ אפשר לענין פסח נמי א"ב אחר בישול ואפשר כיון דמרבין מבשל מבטל זה ג"כ בכלל להר"מ וראב"י והוא ענין עמוק בס' שי"ח.

צ"ץ אליעזר ח"ז

סימן יט

ש ו * ת

קח

שהשמש היא הפועלת ובהעדרה אין שום פעולה. ובגדון דידן אלו נקח צנור-מקלט זה למקום אחר לא יהיה בו כדי לחמם כלל. ואין בעובי מתכתו כדי לחמם בחומו, ונמצא שהמים מתחממים באופן ישיר מהשמש, ובכי האי ודאי קרינא ביה חמי חמה ולא תולדות חמה ושני. וזאת יש לדעת כי לוחות הווכיות שעל המקלטים אינן פועלות כלל על חמום המים ואין להם שום השפעה לכך ואינן אלא מונעות את הרוח והאוויר הצונן מלקרר את המים העובר חליפות בצנורות הקליטה עכ"ד המחזיקים.

והדברים ראויים לאמרם. וכבר ראיתי בגדולה מזו בספר שביתת השבת מלאכת מבשל בבאר רחובות ס"ק מ"ד שנוטה לומר כי גם כשנרתח כלי מתכת ע"י זכוכית (ואינו נדלק אש דאלי"כ הר"ל אש גמור) שמצטמצם על ידי ניצוץ השמש ועי"ז מתבשל האוכל שבתוכה דאולי הר"ל זה כחמה עצמה. ואם הבעל שביתת השבת לא החליט הדבר בודאות, נראה דהוא זה מפני שבשם הרי מכה ניצוץ השמש נרתח ממש גם הכלי-מתכת כשלעצמה. ומכה רתיחת הכלי מתכת — ועכ"פ בסיוע הרב — הוא שמתבשל האוכל שבתוכה, (ועכ"פ כך חשב הבעל שביתת השבת כמתבאר בדבריו שם) ולכן יש שפיר מקום לומר דבכה"ג הר"ל יותר תולדות-חמה, אבל בגון נידונו, שבצנור המקלט אין בו ככשלעצמו בכדי לחמם כלל והוא משמש רק ככלי מכשיר להעביר אל המים חום קרני השמש, בכל כהאי גוונא כר"ע יודו בפשיטות דהר"ל חמי חמה ממש. ומותר [ואפילו לו גם צנור-המקלט היה ג"כ מתחמם הרבה בכל זאת לדעתי היו נקראים ג"כ המים המתחממים חמי חמה, כי חימומם בא לא מכה חמימות הצניור כי אם ישירות מכה-חום קרני השמש, ודומה זה כקדרה העומדת על האש דאע"פ שגם הקדרה מתחממת הרבה בכל זאת חמימות המים שבה בא ישירות מכה האש, ופשוט.

שוב נודע לי גם זאת מהמבנה הטכני של דוד השמש וצרת אופן חימום המים שבו מחום-השמש. והוא: דבשולי דוד השמש יוצא צנור לתוך טבלה אשר בתוכה הצנור הוזה מתעקם ומתפתל וסוף הצנור סגור באופן שאין יציאה לצנור הזה. והצנור הזה משוח במין חומר מגנטי אשר מטבעו למשוך את חום השמש ולהכפיל את חומו. וממעל לו על הטבלה לוח זכוכית עבה אשר מרכזת את קרני השמש על הצנור, ובוה המים שבתוך הצנור מתחממים. לאחר שהמים מתחממים הרי הם זרמים באופן אוטומטי מהצנור ונכנסים לתוך החבית, ובמקומם באים אל הצנור באופן אוטומטי מים צוננים חדשים באשר כן טבע החום לעלות למעלה, וכך נמשכת הפעולה עד אשר החבית מתמלאית כולה במים חמים. והחבית היינו דודי השמש עשויה ממתכת ומעוטפת בצמר זכוכית או בחומר חימי פלסטי העשוי לשמור על חום המים שלא

סימן יט

שימוש בשבת במים מדודי השמש

ב"ה. אור ליום ב' ד' טבת תשכ"ב.

ירושלים עיה"ק תובב"א.

לכבוד ידידי היקר הרה"ג החה"ש וכו' מוהר"ך יוסף קאפח שליט"א חבר ביה"ד בפעיה"ק ת"ו

אחדשה"ט באהבה וכבוד.

נהנתי מהבירור ההלכתי על אודות השימוש בשבת במים מדודי שמש, שפירסם כב' בקובץ זכרון הנקרא בשם "הרא"ל". וכדרכה של תורה אבוא בזה לאות הוקרה בכמה הארות והערות. ואת הנלפענ"ד להלכה.

(א) לפענ"ד עיקר היסוד שיש לבוא בזה להחיר השימוש במים מדודי שמש הוא מה שכותב כת"ר בסוף דבריו, כי אין זה מים שהוחמו בתולדות חמה כי אם כמים שהוחמו בחמה עצמה שבכה"ג לכו"ע שרי, כמבואר בשבת ד' ל"ט ע"א, ונפסק בפשיטות להלכה ברמב"ם בסכ"ב מה שבת ה"ט ובשו"ע א"ר"ה סי' ש"ח סעי' ג', וקולע הוא ההסבר שמסביר כת"ר ע"ז מפני שהרי מים אלה נותחממים בעברם במקלטים שהם צנורות של מתכת העומדים להדיא מול קרני השמש, ואין המים מתחממים מחמת חום הצנור אלא ישיר מחום קרני השמש. אע"פ שהצנור עצמו מתחמם מעט אין בחומו כדי לחמם את המים, והם מתחממים בעברם כמה כמה פעמים מול השמש ובכל פעם קולטים מעט חום עד שמתחממים די הצורך. ואין לדמות צנורות אלה לחול ואבק דרכים דתנן במתניתין ולא יטמינגה בחול ובאבק דרכים בשביל שתצלה דחול ואבק דרכים כבר קלטו חום רב השמש ומבשלים ומחממים גם בהעדר השמש, שאם תעביר חול זה למקום צל עדיין מספיק חומו כדי לבשל, ובכי האי גוונא הוא דגורו תולדות חמה אטו תולדות האור משום דמחלפי, אבל אלו לא היו מחממין אלא רק בעודם מול השמש וכנגדה מאי איכא למיגור משום דמחלפי, הרי רואים

שׁוֹת

סימן יט

יתקורו, ומעל לחבית מחובר צנור אשר יורד לדירה
ובשעה שפותחים את הברז של מים החמים הנמצא
בדירה ומים החמים מתחילים לצאת החוצה אוי תיכף
ומיד נכנסים במקומם מים קרים שנכנסים אל פעולת
החימום כנ"ל.

וזהו בעצם פחות או יותר כפי התיאור שכתב גם
כת"ר, אבל התיאור יותר מובהר ויוצא לנו
ביותר ברור כי המים מתחממים ישיר מחום השמש
אשר בעזרת מכשירים ריכוזו את קרניה ומשכו אל
כאן את חומה עד כדי הכפלתה ועיי' כח השמש אתה
בגבורתה העצמית לחמם ולהרתיח את המים,
וכשנכנסים המים אל החבית שוב אין כבר בכלל
פעולה של חימום, אלא בשם שמורים רק המים ע"י
צמר-זכוכית או החומר הפלסטי שהחבית מעוטפת
ומעולפת בהם שלא יתקררו מחומם הקודם שבא להם
ישיר מחום השמש שבא להם בכנ"ל, וא"כ ברור
שרתיחת המים בא ישירות מחום השמש מבלי שום
אמצעי של רתיחת מתכת וכדומה שיביא כתוצאה
מזה לידי חימום המים, ואין זה איפוא חמום מתולדות
חמה אלא הר"י ממש חמי חמה.

זו תשובה ארוכה מאוד, אבל
כדאי להסתכל בה, וללמוד
דברים השייכים לנושא שלנו

שׁוֹת יביע אומר חלק ד - אורח חיים סימן לד

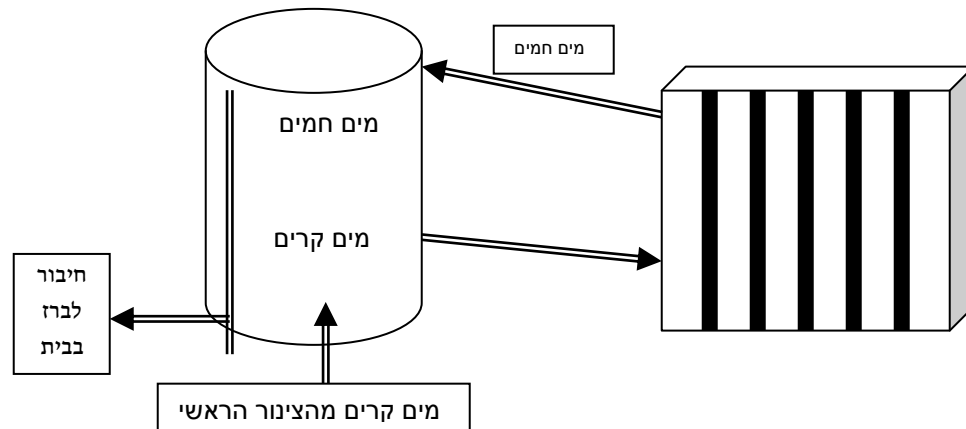
ב"ה. מנחם אב תש"ך. פעה"ק ירושלים ת"ו.

לכבוד ידידי וחביבי הרה"ג מורג חרוץ בעל פיפיות פה מפיק מרגליות חו"ב מהר"ר אליהו שרים שליט"א. רב
בת"א.

אודות שאלתו אם מותר להשתמש בשבת במים חמים שהוחמו באמצעות דוד שמש בהיות כי בעת שפותחים
הברז של המים - חמים שבדירה, מיד נכנסים תחתם מים צוננים לתוך הדוד, והו"ל כמבשל בשבת.

...

(מב) מסקנא דדינא בהא סליקנא ובהא נחיתנא שמותר לפום דינא לפתוח הברז של המים החמים שהוחמו בדוד
שמש, ולהשתמש בהם לשטיפת כלים ורחיצת ידיים ולשתיה וכל כיו"ב. (וכן מותר לסגור הברז לאחר שהסתפק
מהם לצרכו). ואין לחוש לזרימת המים הקרים לתוך הדוד והצנורות היוצאים ממנו ומתבשלים שם. ומיהו אם
אפשר לסגור את ברז המעבר של המים הצוננים, ולחסום ע"ז את זרימתם לתוך הדוד, נכון לעשות כך, כדי לצאת
מכל פקפוק. אבל כשאי אפשר לעשות כן מותר להשתמש במים החמים. (ואם המים חמים הרבה ורוצה למזגם
ע"י פתיחת שני הברזים ביחד החם והצונן, אפשר להקל גם בזה). והרוצה להחמיר על עצמו לבל ישתמש במים
שהוחמו בדוד שמש, מטעם גרם - בישול של המים הצוננים, תבא עליו ברכה. אולם גם המקילים יש להם על מה
שיסמוכו להלכה ולמעשה. והכי מורין בס"ד בכחא דהיתרא דעדיף. והשי"ת יאיר עינינו בתורתו הקדושה
והטהורה אמן. ידידו עוז נא"ה דו"ש באה"ר עובדיה יוסף ס"ט

שו"ת מנחת יצחק ח"ד מ"ד (תחילת השאלה וסופה)

ב"ה יום ב' יתרו תשכ"ה לפ"ק.

שו"ר לכבוד הרה"ג ומהולל בתשבחות וכו' מוה"ר דוד בן ציון קליין שליט"א, רב ביסודות דאר נע עמק שורק באה"ק ת"ו.

אחדשת"ה, את גי"ה עם הד' שאלות קבלתי וכו'.

— ❧ —

האם מותר להשתמש בדוד שמש בש"ק, וכידוע שבשעה שפוחתים הברז להוציא מים, נכנסים שם מים אחרים.

(א) הנה כל ענין הדוד שמש שאינו מזוי במדינות אלו, אינו ידוע לי אופן עשייתו וסדר

(כז) והנה לכאורה לפי מה שכתבנו, דדוד שמש יש משום הטמנה בדבר המוסקף הבל, א"כ לכאורה יש לאסור השמוש במים שדוד, מטעם הטמנה מע"ש בדבר המוסקף הבל, — אמנם י"ל עפ"י מ דאיתא בחי' הרשב"א שם, דמה שלא אסרו בהטמנה בחול ואצק דרכים מצעוד יום, משום דכל שהחם צע"ש מן החמה מצטק לגמרי צליל שבת, והו"ל בשבת דבר שאינו מוסקף הבל, (ומ"מ צנוגע להטמנה בשבת ענמה בשעה שהחמה זורחת, י"ל דנחשצ למוסקף הבל כנ"ל), — והמשמעות, אף להטמין בחול ואצק דרכים עד מחרת יום השבת, שהשמש יאל על הארץ ונתחמם עוד הפעם שרי כנ"ל, א"כ הה"ד צנ"ד דוד שמש דהוי ממש כה"ג דשרי, — וביותר היכא דנתחמם כל לורכו, דאז יש לזרף דעת היס מקילין שהביא הרמ"א (סי' רנ"ז סעי' ז'), דבנתצשל כל לורכו מותר בהטמנה, אף בדבר המוסקף הבל מצעוד יום, אצל להטמין בשבת, אפילו בדבר שאינו מוסקף הבל, אפילו מצושל כל לורכו ומצטמק ורע לו

אסור לכ"ע, כמ"ש הגר"א ופמ"ג הוצא צמ"צ שם (ס"ק ל"ה) עיי"ש.

(כח) והנה לפי הנ"ל היו צריכים להזהר, בדודים הנרתחים מחום האש או הגז והאלקטרי, והדוד או הצינורות של המים החמים, נוגעים צהאש או הגז והאלקטרי, עי' (סוס"י רנ"ז) כנ"ל, והדודים מעוטפים בחומר להחזיק החום, שאף אם בשבת, נפסקים המים הקרים שלא יכנסו בתוך החמים, מ"מ צריכים שיהיו המים נרתחים כל לורכס מערצ שבת, דאז עכ"פ לשיטת המקילים הנ"ל ל"ש צי' הטמנה, דאל"כ, אף אם הוא צאופן דל"ש צי' משום צישול, עדיין יש לחוש משום הטמנה מע"ש בדבר המוסקף הבל, וכדין הטמנה בקדירה העומדת על האש, המצואר שם (סי' רנ"ז סעי' ח'), ועי' מג"א (סי' רנ"ח) וצנ"כ שם, — אצל לשיטת הרמ"א (סי' רנ"ג סוף סעי' א'), ועי' מ"צ שם (סי' רנ"ז סעי' ח') צביאור הלכה שם, יש להקל היכא שאין החומר המעוטף צו נוגע צהאש או הגז והאלקטרי עיי"ש.